

A vendéglátóipar asztala

Ár, fejlesztés, gépesítés — Kérdések-válaszok a minisztériumban

Az elmúlt években sokan panaszkodtak a vendéglátóiparra. Azok is, akik ebédjüket, vacsorájukat éttermekben költik el, de azok sem voltak elégedettek, akik kiszolgálják őket, vagy az éttermi munkát irányítják. A vendégek az árakat, gyakorta a színvonalat hánytorgatták fel, a szakembereket pedig az keserítette el, hogy bármit tesznek, alig növekszik a forgalom, így aztán igen-csak sovány a nyereség, kevés a beruházásokhoz rendelkezésre álló pénz... Az érveket-ellenérveket hallgatva úgy tűnt, valahol bezárult a kör, s ebből sem a vendégek, sem a vendéglátók nem képesek kilépni.

Az elmúlt hetekben készült el a vendéglátóipar tavalyi munkáját értékelő s ideji feladatait körvonalázó jelentés, amit — mint jelentettük — országos értekezleten vitattak meg a vendéglátóipar vezető szakemberei. Keresve sincs jobb alkalom tehát arra, hogy ezt a bizonyos bezárult kört kissé közelebből is szemügyre vegyük. Beszélgető partnerünk Sivó Tibor, a Belkereskedelmi Minisztérium vendéglátó- és idegenforgalmi főosztályának vezetője.

Az áruforgalom összetétele

— Nézzük a vendéglátóipart először a szakemberek szemüvegén keresztül: történt-e tavaly némi változás a korábbi évekhöz képest?

— Igen is, nem is. Bár úgy vélem, a leghelyesebb válasz, ha azt mondom, elkezdődött valami. E változásra utalnak a számok is. Tavaly, előzetes adatok szerint, a vendéglátás 26,1 milliárd forintos forgalmat bonyolított le, s ez folyó áron 7,8 százalékkal magasabb az előző évinél. A teljesítés megfelel a népgazdasági tervben előirányozottnak. Az adatok önmagukban természetesen még nem minősítenek, nézzük tehát, mit takarnak a számok. Az elmúlt években az volt a jellemző, hogy a szövetkezeti vendéglátás gyorsabban fejlődött, mint az állami. Az idén megfordult a sorrend. Aztán: tavaly az áruforgalom összetétele is jó irányban változott. Az ételek részesedése, az italárszint jelentős emelkedése ellenére is, növekedett, 34,2-ről 35,1 százalékra. Ez az irányzat, változó mértékben ugyan, de megfigyelhető volt a belkereskedelmi, tanácsi és szövetkezeti vállalatoknál egyaránt. Az ételforgalom változatlan áron is számottevően emelkedett, 1972-höz képest az előfizetéses menüké 5, az étlap szerintiéknél 5,4 százalékkal. Az emelkedés különösképpen a széles rétegek által fogyasztott, előfizetéses ételeknél figyelemre méltó, hiszen ez egyszerűen a központi törekvések helyességét bizonyítja. Célkitűzéseink megvalósultságát igazolja más oldalról, hogy üzlettipusok szerint vizsgálva, a forgalom főképp a büfékben és a falatozóknál növekedett erőteljesen, azokban az üzletekben tehát, ahol tömegigényeket elégítenek ki.

Jó év után

— Engedjen meg egy közbevetést, most már a vendég szemével. Az adatok hallatán ugyanis kételkedünk benne, hogy reális forgalomnövekedést fejtenek-e ki ezek a számok? Pontosabban fogalmazva: mennyi ebben az ár-emelkedés hatása?

— A vendéglátás árszintje tavaly országosan az előző évhez képest 5,3–5,4 százalékkal emelkedett, a szolgáltatások nélkül. Ennek nagyobb része — 3,5–3,6 százalék — a hatósági áremelkedések következménye. A fennmaradó 1,7–1,8 százalék a nyersanyagok, például a zöldségfélék drágulásának tulajdonítható és csupán elenyésző mértékben a vállalati áremelésnek.

— A forgalom növekedését, az árszínvonal viszonylagos stabilitását segítette a nyersanyagok hatóságai rendezése is. Előzetes számítások szerint e rendezéssel a vendéglátás bevétele 55 millió forinttal emelkedett. Emellett a vállalatok árrése tavaly nem érte el az 1972-es színvonalat. Azzal magyarázható ez, hogy a hatósági áremelések után központilag csökkentették a haszonkulcsot, több helyütt maguk a vállalatok is erre az elhatározásra jutottak.

— Ha jól értelmezem szavait: végeredményben a vendéglátás jó évet zárt. De vajon megoldódnak-e a beruházási gondok? Úgy értem, a jó év után elegendő fejlesztési alap áll-e a vállalatok rendelkezésére?

— A nyereségből képzett fejlesztési alap tavaly átlagosan mintegy 15 százalékkal növekedett. Ez a viszonylag magas arány azonban kevés pénzt takar.

Elég egyetlen példát mondanom: a tanácsi vállalatok átlagos fejlesztési alapja összesen 3–5 millió forint között mozog, viszont egy korszerű bisztró beruházási költsége ennek négy-ötösöröse.

— Akkor hogyan tovább?

— Az idén a vállalatok még nagyobb feladatot kaptak, mint tavaly. A népgazdasági terv 27,6 milliárd forintban rögzíti a vendéglátás előirányzatát, s ez folyó áron 5,8 százalékos növekedést feltételez. Ehhez azonban hozzá kell tenni, hogy 1974-ben a forgalom emelkedésének csekély hányada, mintegy másfél-két százaléka származhat áremelkedésből. Mindannyian tudjuk tehát, hogy az idén jelentősen csak akkor növelhetjük a forgalmat, ha árszínvonalunk változatlan marad.

— Ami az üzlethálózat gyarapodását illeti, alapvető változásokra az idén sem számíthatunk. A fejlesztés üteme évről évre csökken, és noha az elmúlt években számos új üzletet adtunk át, elavultság vagy városrendezés miatt sokat szanálni kellett. Marad tehát az intenzív fejlesztés, s úgy véljük, a vállalatoknak ebben még sok a kiaknázatlan lehetőségük. Elsősorban az átszervezésekre gondolok, például a jellegtelen eszpresszók bisztróvá, a melegkonyhás üzletek egy részének önkiszolgáló éttermekké alakítására, az ételkínálat korszerűsítésére, ezen belül is elsősorban a tej- és tejtermékek, a gyümölcsök forgalmának növelésére.

— Mindez korántsem jelenti azt, hogy nem nyitunk új üzleteket. A negyedik ötéves terv időszakában, csaknem 63 millió forintos támogatással, 11 önkiszolgáló éttermet adtunk át. Az idén Salgótarjánban és Leninvárosban nyílik korszerű, tömegigényeket kielégítő önkiszolgáló étterem. A debreceni, a szombathelyi és a budapesti Népköztársaság útján levő üzleteket előreláthatóan 1975 első negyedévében adjuk át. Budapesten emellett tíz új ételalkotáshoz nyújtunk központi támogatást.

— A csekély fejlesztési alapok ellenére sem engedhetünk teret azoknak a nézeteknek, hogy a központi célokhoz kapcsolódó beruházások csak állami támogatással valósíthatók meg. Nemcsak a népgazdasági de a vállalati érdekekkel összhangban is, arra kell törekedni, hogy a saját erőforrásokat a központi célok megvalósítására összpontosítsák.

— Gyakori panasz — ne kertetünk, nevezzük nevén — hogy becsapják a vendéget. Ez rossz fényt vetet az egész vendéglátásra.

Támogatás — követelményekkel

— Igen, sok a tennivalónk a belső ellenőrzés szigorításában, azt is mondhatnám, hogy itt minőségi változásra van szükség. Egyetlen adatot ehhez: a külső ellenőrközési vizsgálatok felénél ítelték a panaszt jogosnak, az esetek negyed részében pedig eljárást is kezdeményeztek. A helyzet súlyosságára utal, hogy a kereskedelmi felelősségre vonásoknak mintegy a fele a vendéglátásra jut. Nem tűrhető, hogy néhol bocsnátos bűnnek tekintik a vendégek megkárosítását. Gyakran a munkaerőhiányra hivatkozva néznek el a megengedhetőnél többet. Elsősorban az üzletvezetőknek kell egységes felfogást

kialakítaniuk, egyformán büntetve és jutalmazva. Szükség van persze a belső ellenőrzés erősítésére is, olyan közhatal kialakítására tehát, amelyben lehetlenné válik a visszaélés.

— Az idén csökkentik a kereskedelmi dolgozók munkaidéjét. Gondolom, ennek végrehajtása sem megy zökkenők nélkül.

— A minisztérium támogatja a vállalatok munkáját, de ez követelményekhez kapcsolódik. Ahhoz például, hogy a munkaidő-csökkentés nem ronthatja a kínálat színvonalát. Arra sem gondolunk, hogy csökkentik a nyitva tartási időt, különösen nem az alapellátást; nyújtó másod- vagy harmadosztályú éttermekben. Ez tehát a követelmény. Ami a támogatást illeti, pályázati irányelveket adtunk ki. A rendelkezésre álló összegből segítjük a vállalatoknak azokat a törekvéseit, hogy gépeket szerezzenek be, elsősorban mosogatókra, mélyhűtőkre, sőt tankokra, ételmelegítő berendezésekre gondolunk. Ezek a beruházások azonban nyilvánvalóan belső szervezési intézkedéseket is feltételeznek, hiszen a vállalatoknak alapvetően önerőből kell a munkaidőt csökkenteniük.

— A napokban tartott országos értekezletünkön, amelyen részt vettek a vendéglátóipari vállalatok, a tanácsok, szövetkezetek szakemberei, a felszólalásokból kitűnt az általános felismerés, hogy most nem egyszerűen másik év kezdéséről, még kevésbé a begyakorlott munka folytatásáról van szó. A legtöbbben úgy ítélték — s ezzel egyetértünk —, hogy a vendéglátóiparban alapvető fordulatra van szükség.

K. Nyíró József

Szovjet energiaexport

Olaj, földgáz, urándúsítás

A szovjet energia mind nagyobb érdeklődést kelt: az Egyesült Államok és Japán tárgyalásokat folytat a hallatlanul gazdag nyugat-szibériai kőolaj- és földgázlelőhelyek kiaknázásában való részvételért, napról napra futnak be rendelkezések az illetékes szovjet külkereskedelmi vállalatokhoz, a Szovjetunióhoz, a tőkés világ minden részéből. Az esetleg elhúzódozó energiaválság arra kényszeríti a vezető ipari országokat, hogy jó előre biztosítsák az energia-, főként a szénhidrogén-fedezetet.

A Szovjetunió jelenleg az egyetlen ipari nagyhatalom, amely nemcsak saját kőolaj- és földgázszükségleteit elégíti ki, hanem külföldre is exportál. Sasin szovjet kőolajipari miniszter a közelmúltban elmondta, hogy a Szovjetunió 1973-ban 430 millió tonna kőolajat termelt, amelynek csaknem egynegyedét, 110 millió tonnát exportáltak. (A szovjet központi statisztikai hivatal jelentése beszámol arról, hogy tavaly 236 milliárd köbméter földgáz hoztak felszínre.) A 110 millió tonnás exportból 63 millió tonna a szocialista, 47 pedig a tőkés- és a fejlődő országokba irányult. A Szovjetunió többször hangsúlyozta, hogy számára különösen fontos a szocialista országok ellátása szénhidrogénnel, mivel saját belső fejlesztési tervei is egyre több energiát igényel-

HORIZONT

Zsigulik Kubában

A Szovjetunió és Kuba között nemrégiben aláírt megállapodás értelmében megkezdték a Zsiguli gépkocsik folyamatos szállítását a szigetországba.

Véget ért a BMW üzemszünete

A Bayerische Motorenwerke (BMW) nyugatnémet autógyár üzemében véget ért az eladási nehézségek miatti kéthetes munkaszünet. A vállalat 27 ezer dolgozója közül 20 ezer ismét megkezdheti a munkát.

Deficit az USA fizetési mérlege

Az Egyesült Államok fizetési mérlege 1973-ban 5,29 milliárd dollár összegű deficittel zárult. Egy évvel korábban 10,3, 1971-ben pedig 21 milliárd dollár összegű volt.

Olasz benzinadagolási terv

Az olasz ipar- és kereskedelemügyi minisztérium terve szerint május 1-től a 13 millió olaszországi személygépkocsi tulajdonosa havonta jegyre kocsiként csak 50 liter benzint kaphat. Az adagolt benzin literenkénti ára 260–270 lirára emelkedik.

Osztrák energiahelyzet

Ausztriában felfüggesztették az úgynevezett autómentes napra vonatkozó szigorítást. A jövőben minden korlátozás nélkül lehet személygépkocsikat használni. A döntést azzal indokolták, hogy jelenleg 235 ezer tonna üzemanyag van raktáron.

nek, ezért 1974-ben nem tudja fokozni a Nyugatra irányuló kőolajszállításait — jelentette ki a TASZSZ-hírugynökségnek nemrégiben Racskov, a szovjet külkereskedelmi minisztérium olajszakértője.

A Szovjetunió tavaly 2,6 millió tonna kőolajat szállított az NSZK-nak — ez a mennyiség a nyugatnémet fogyasztás 5 százalékát fedezi. Franciaország 3,5 millió tonna nyersolajat és 2 millió tonna olajterméket vásárolt. A jó minőségű szovjet kőolaj vásárlói között találjuk Olaszországot, Svédországot, Hollandiát és Finnországot is. Az elkövetkező években folyamatosan növekednek a Nyugat-Európába irányuló szovjet olajszállítások — de a nyugati partnerek számára fontosabb a földgáz.

A szovjet földgáz Csehszlovákián keresztül, az úgynevezett tranzitvezetékén át jut el Nyugat-Európába. Az 55 ezer kilométer hosszú csövezeték Tyumenből indul, tervezett kapacitása eléri az évi 28 milliárd köbmétert, vagyis lehetőséget nyújt az eddig vállalt kötelezettségeken felüli exportszállításokra is. Az utóbbi években Ausztria, Olaszország, az NSZK, Franciaország és Finnország kötött le 20–30 éves időtartamra szovjet földgázt. Az NSZK-ba tavaly szeptemberben indultak meg a szállítások, melyek mennyisége eléri az évi 7,5 milliárd köbmétert.

Realitás egy olyan szovjet-nyugatnémet kooperáció terve, amelynek keretében a Szovjetunió cseppfolyósított földgáz szállítana az NSZK-nak. Ausztrába tavaly indultak meg a földgázszállítások, az első évben 1,5 milliárd köbméteres mennyiségben. Idén januárban megérkezett a szovjet földgáz Finnországba is, amely évente 1,4 milliárd köbmétert kap belőle. A Szovjetunió a villamos energia és az egyéb energiaforrások exportja mellett újabb hő- és atomerőműveket szállít majd. A szovjet Atomenergoexport vállalatától a finn Imatran szovjet hasadó fűtőanyagot vásárolt. Az árucseréforgalomban először szereplő tételt a szovjet segítséggel épült Lovina-2 atomerőműben hasznosítják majd.

Nemrég Moszkvában bejelentették, hogy a Szovjetunió a jövőben a nyugati országok számára bérmentésben urándúsítást vállal. E tevékenység iránt igen nagy az érdeklődés, különösen az NSZK-ban. (A Szovjetunió kivül csak az Egyesült Államok foglalkozik kereskedelmi jellegű dúsítással.) Nyugat-Európa távlati energiarendszerének kidolgozásában kiemelkedő jelentősége van az atomenergia számára, hiszen számára csak ez jelentheti energiagondjainak végleges megoldását.

A kőolaj- és földgázárak világpiacra emelkedésének hatására a Szovjetunió is emelte a tőkésországokba irányuló energia árát.

G. Gy.—L. P.

A TÖKELETES TESTFORMA NEM BOSZORKÁNYISÁG
 ha a Luxus Áruház VILÁGMÁRKÁS FEHÉRNEMŰIT VISELI
 melltartók, csipőszorítók, fűzők és kombinék a nagy nemzetközi divatcégek gyártmányai.

KAPHATÓK A LUXUS ÁRUHÁZBAN

Csernó Judit rajza

Takáts Gyula:

Millió prizmájú

Alig pirkad és nem a piros szömörcek,
a pikkelyes kövirózsák körüli világ
és nem a vaddisznótúrta kövek
és nem cellám falán a kiásott tárgyak, —
az érzelmek és a sejtés
tájai kezdenek köröttem
és bennem pirkadozni...
Millió prizmájú hajnalodás...
Teremtő sugártörések!
És honnan e ragyogás?
E soksikú, térbeli kiterjedések világa...
E tárgyak belső formái,
érzések színei és beszéde
és hangja, szava, nyelvtana,
e testek anatómiája, szerkezetana?...
És egyre csak ez épül;
lassan, káprázatosan és részegítve
tágu, ahogy kel a nap...
És kicsoda méretek és arányok
kísértének és állnak kezemhez
a megszokott világban...
Mintha ott lent, a lábamnál
az a mocsár is ragyogna...
A mélyéből... A feketéből...
Az elsüllyedt, elveszett varsák
kis ajtaján, mintha valaki
kihúzta volna a piros
galagonya pecket és most
tátogva a zöldig úszik mind.
A tükröz élő határáig...
A beszélő nádig mind,
amelyeket elzárt eddig
a mély és a mélyben is
a fűzágakból fonott szomorú varsa
sűrű rácsa...

Íme a varsákból az iszap!...

Séta a Népligetben

Tenyéryni ország

Novembert mímelő február. Az időjárás szeszélyéből néhány órára kisüt a nap, s kedvet csinál, hogy kimenjek a Népligetbe. A hajdanvolt mutatványosbódék vidéke, amelyet félig külvárosi házak, s a Mária Valéria-telep közelsége a nyomorúság szagával lengett be hajdan, lassan vetekedni kezd az előkelő Margitszigettel, s az egykori kocscikórkók színterével, a Városligettel. A verseny irama az utóbbi hónapokban felgyorsult, a lombtalan fák, a kopasz bokrok között a fellazult talajon dolgoznak a kertépítők.

A Népliget centenáriumi parkrésze nem egyszerűen egy kert a kertek között, hanem a maga nemében egyedülálló, itt adtak találkozót egymásnak az ország megyéi: emlékművet emelni maguknak, s a 100. esztendejét ünneplő fővárosnak egyaránt. Nem hivalkodásból, s nem pusztán az ajándékozás gesztusa kedvéért, hanem, hogy itt, egységes keretben jelen legyen mindaz, ami jellemezheti a megyék sajátosságait, hangulatot adjon abból, ami a szűkebb pátria embereit körülveszi. Ne higgyük azonban, hogy amerikai, svájci vagy holland példára valamiféle nemzetközi liliputi-város születik itt a gyerekek örömeire és a turisták gyönyörködtetésére. A népligeti park nem akar attrakció lenni, és éppen ez a legfőbb attrakciója.

Ez a kert egyszerűen kert. Pihenőhely, egy darab természet a város közepén. Persze, emberformálta táj, amelyet ugyanúgy jellemez a növényzet, mint az ember akarata, szépet teremtő szándéka.

Résztervek születtek-e vajon, amelyeket a tervező értelem fogott egységes koncepcióba, vagy csak az anyagot, az egyes műtárgyakat ajándékozták-e a megyék, hogy kiemelt hangsúlyt adjanak az egyes pontoknak? Valószínűbb, hogy kivételes módon is sikerült harmonikus egységbe kovácsolni a különböző szándékokat, egyetlen kompozícióba összesíteni a részleteket. S bizonyára ennek tudható be, hogy a Centenáriumi park fővárosunk egyik legszebben kialakított együttese.

Kert és műtárgyak. Vajon nem mond-e ellent egyik a másiknak, nem nyomja-e agyon a plasztikai alkotás az organikus környezetet, nem burjánozza-e túl majd távasszal a fák, a cserjék zöldje és a virágok színessége az ember teremtette formákat? Nem ez lesz-e a sorsuk. Mert

itt a föld domborzatait, a növények csoportjait és a plasztikák elhelyezéseit sikerült egyetlen rendezőelvnek alávetni, s ezzel olyanfajta, hazánkban egyedülálló nyilvános kerttípust létrehozni, mint amilyenek a japánkertek, mint amilyen a párizsi UNESCO-palota — ugyancsak japánok által tervezett — kertje. S míg másutt országszerte gyakori a léptéktévesztés — a plasztikák, a növényzet és a domborzat arányai perlekednek egymással —, addig itt kiegyesítik egymást, fokozzák egymás hatását.

Ez a kert jelkép is. Megszüntetett vasútvonalak fölöslegessé vált és helyükről kiemelt talpfái pótolják itt a másutt oly sivárán ható aszfaltot és betonkockákat, s a sétálók szinte képzeletbeli sínek közt haladva — de könnyű szívvel nélkülözve a katógók kerekét zajtát, és az úttársak zsvajgását —, bebarangolhatják az ország szimbolikus tájait. Szimbolikusakat, mivel csak az egységes feliratú táblák hirdetik, hogy melyik parkrészt, melyik növényzetét melyik megye küldte, vagy melyik megye művésze adta be ebbe a szellemi „közösbe” a maga termése egy-egy jellemző darabját. S ahogy váltakoznak a jellegzetes növényi együttesek, ahogy le-letérünk az útról, hogy újabb és újabb részletet fedezhessünk fel magunknak, úgy szakad meg a kívénhednek tűnő, de új ifjúságot nyert talpfák sora, hogy átadja a helyét a rönkökből vágott kerek falapoknak, vagy másutt a különböző megyék geológiai szerkezetét jellemző köveknek.

Utak, növények, kutak és plasztikák: közöttük bolyongunk.

Legtávolabbi Zala megye ajándéka, Németh József nagyméretű kerámiafalafala öltik a szemünkbe, már messziről felhívja a figyelmet, hogy itt kezdődik a megújuló Népliget. Maga is jelkép. A dombormű alakjai, építészeti részletei a göcseji vidékra utalnak. Igaz, inkább csak a tegnapot idézve: amit a falusi göröncserek iparművészeti főiskolát végzett utóda megörökít, az ma már múzeumba való. Mint ahogy a jellegzetes göcseji házak egy része valóban a szombathelyi szabadtéri múzeumba került, s mint ahogy egy-egy példány talán majd Budapest környékén, Szentendrén is látható lesz. De míg a házak műzeumi tárgygyá válván végképp látványvá lesznek — mert elvesztették rendeltetésüket, és pusztá látványvá alakultak —, addig

Kiss Attila rajza

ez a kerámiafal egyre elevebbé válik, hirdelve a kor szellemét, amelyben született. (Csak egyet sajnálhatunk, hogy ezt a jó kerámia-domborművet vaskos betonkoszorú szorítja az ölébe, fehérre meszelen, s egyúttal hamisan funkciót mímelve. Ugyan miért kellett padnak alácazni a betonkáva alsó részét, amely jóval magasabban helyezkedik el a tényleges ülőmagasságnál?)

De azután nincs is több disszonancia. Tolna megye szögletében egy önmagába véve semmit nem jelentő és semmiféle tartalomra nem utaló, de a teret maga körül jól szervező hatalmas csiszolt szürke márványtömb magasodik: pusztá látvány, egyszerre természet is, meg emberformálta tárgy, pihentetőül a szemnek, díszül a tájnak.

Nem messze műköelemekből felrakott szellemes rács kombinálható elemei állnak össze teret tagoló fallá, hogy azután meg-megismétlődve, ritmikusan tovább, s tovább lökve-vonzva a tekintetet, tegyék kíváncsivá és kényszerítsék további sétára a látogatót.

Békés megye — nevéhez méltóan — nyughelyet kínál a megfáradt bandukolóknak, a bokrok előtt körbefutó lécekből rótt egyszerű, de kényelmes padokkal, hogy majd kitavasodván az idő, itt sütkérezhessenek, gyönyörködhessejenek a felszőkő vizsugarakban, amelyek három hatalmas szürke kőgolyóból lövellnek a remélhetően kékre váltó ég felé.

Kanyarodjunk vissza. Veszprém megye kertrészlete a vulkanikus bazaltvidék eszmei képével fogad. Bazaltkockákból kirakott terület közepén ösidők óta kihült kráterek jelképe fogad: a talaj néhány helyen föl-föltüremlik, nem azért, hogy valamiféle áltájképpül szolgáljon a nézgelődőnek, hanem csupán, hogy hatalmas virágtartókként öleljék magukba az ide ültetett jellegzetes Balaton-felvidéki növényzetet.

Igy mutat e park jelentősége túl önmagán, s anélkül, hogy szándékos, közvetlen jelképekkel utalna rá, válik az ország nyugodt és megnyugtató szimbólumává. Bojár Iván

Hincz Gyula rajza

Reneszánsz — biblia — szombatosság

Ideológiatörténetünk új fejezete

A közelmúltban jelentette meg az Akadémiai Kiadó Dán Róbert kandidátusi fokozott méltányolt művét, *Humanizmus, reformáció, antitrinitarizmus és a héber nyelv Magyarországon* címmel. A nehézkesnek látszó cím igen fontos — a maga nemében egyedülálló — vizsgálódásokat s jelentős eredményeket takar. A XVI. századi magyar művelődéstörténetet vette szemügyre a szerző, s ezen belül a héber nyelv és a postbiblikus zsidó irodalom ideológiai, történeti szerepét. Meggyőzően bizonyítja a magyarországi reformáció radikalizálódása és a héber nyelvvel, irodalommal való kapcsolatok erősödésének összefüggését.

A kérdés érvényessége korántsem szűkül le a szaktudományosság szintjére. A reneszánsz, az európai szellemi megújulás igen jelentős területéről van itt szó, aminek sok helyen meghatározó szerepe volt a vallási viták áruhájába bújtatott társadalmi küzdelmekben, s emellett — főleg nálunk — az irodalmi nyelv gazdagításában. A humanizmus és a reformáció az egyik legnagyobb részt azzal vágta a feudális középkor falába, hogy nyelvi, tudományos eszközökkel, kritikai szelleműl hajtva bonckés alá vette a katolikus vallási dogmák hitelességét. Sürgette a pontos bibliafordítást és — értelmesezt, az elfogadott latin szöveg mellett a görög és a héber eredetire hiva föl a figyelmet.

A szövegboncolgató tudósok jámbor szándéka a XVI. század során politikai küzdelmek indulatává forrósodott: a szövegkritika társadalomkritikává.

Ennek az útnak a magyarországi szakaszáról kapunk most gondosan megrajzolt képet.

Szabadgondolkodás és költészet

Nem közömbös a kérdés a magyar történelmi tudat szempontjából sem. A bibliai zsidóság és a magyar nép sorsának párhuzamba állítása jellegzetes gesztusa volt a magyarországi reformációnak. Másrészt, a magyar nyelv eredetének első kutatói a héber nyelvben látták az ősi rokont. (Az első hazai magyar szöveget tartalmazó könyv, *Sylvester János* nyelvtana is!)

A héber források ismerete és felhasználása harci kérdés volt. *Szekely István* — az első magyar világtörténelmi szerzője — a maga luteránus vallása mellett érvel vele a katolikusokkal szemben, majd egy későbbi szakaszban a reformáció leghaladóbb ágának híveit, az unitáriusok már a megcsontosodó helvét-református irány ellenében.

Az európai gondolkodás fejlődésében is nagy jelentőségű Erdély önállósága a XVI. század második felében. Ez a függetlenség ugyanis a szellem viszonylagos

szabadságával párosult. Itt vált államvallássá a szentháromság-tagadó irányzat, melynek vezéré, *Servet, Calvin* küldte máglyára. Európa szabadgondolkodói, a mindenünne elkergetett vándorhumanisták itt gyülekeztek össze, s nem egy közülük itt jutott el az ateizmusig.

A magyar nyelv gazdagodását, a biblia eredeti költői szépségeivel való földülését Dán Róbert könyve két ponton tárgyalja behatóbban. Az egyik a *Károlyi-féle biblia*, a másik egy eddig kevésbé méltányolt költői tehetség: *Bogáti Fazekas Miklós* életműve. A Vizolyi bibliának a magyar nyelvterületre tett hatásáról nagyon sok szó volt már. (Napjainkig több mint háromszázszor adták ki!) Elég legyen itt annak leszögezése, hogy számos olyan fordulatot, költői képet épített be nyelvünkbe, amelyek csak a héber eredetiben vannak meg. Bogáti Fazekas a zsoltoárokat fordította le, nem szó szerinti pontossággal, hanem az adott magyarországi viszonyokhoz igazítva. („Kit az üdökből törtérik értelme szerint különb-különb magyar ékes notákra, az isten gyülekezetének javára fordított.”) „Ez pokolbeli üdök” közepette váltja magyar verssé a bibliai Énekek énekét is, s jut el általa a XVI. századi magyar vers csúcsaira.

Teológia és politika

A zsidó nyelv és irodalmiság hatása azonban nem szűnik meg a XVI. század végén, sőt ekkor kap igazán sajátos, kü-

lönös szerepet Erdélyben. Ezekről a kérdésekről beszélgetünk *Dán Róbert*tel.

— **Dávid Ferenc** alakja meglehetősen érdeklődést keltett Páskándi Géza drámája, a *Vendégség* kapcsán. Miben áll történelmi jelentősége?

— Ő volt a vezető alakja a szentháromság-tagadók, az antitrinitarizmus radikális irányának. Ennek a mozgalomnak a története lényegében nem más, mint a bibliai szövegekkel szentesített teológiai tételek tagadása. Igyekeztek lebontani — a héber nyelv és irodalom segítségével — a szövegekre rakódott későbbi értelmezéseket. Innen pedig már egyenes út vezetett maguknak a szövegeknek a tagadásáig.

— **Van-e összefüggés Dávid Ferenc és társai, valamint a reformáció sajátos erdélyi hajtása, a szombatosság között?**

— A szombatos ideológia lényegében közbülső állomásként értékelhető a szentháromság-tagadó kereszténység és a rabbinikus judaizmus között. A reformáció utolsó hulláma. Követői megtartották az őszövetség rituális törvényeit (ebből a szempontból teológiailag visszalépés tehát), ugyanakkor társadalmilag haladó volt szemléletük, mert a bibliában hirdett társadalmi egyenlőséget saját korukra vonatkoztatva hangoztatták. Ezen a ponton érintkezik a szombatoság a radikális unitarizmusmal.

— **Milyen társadalmi közegben érvényesült a szombatos ideológia?**

— Hirdetői, képviselői akarva-akaratlanul az erdélyi politikai ellenzék szerepébe kényszerültek. Főleg az itteni kis-